

KRISTÓ GYULA

AZ 1332—1337. ÉVI PÁPAI TIZEDJEGYZÉK ÉS AZ ERDÉLYI ROMÁNSÁG LÉTSZÁMA

Arra vonatkozóan, hogy az 1332—1337. évi tizedjegyzék alapján meghatározható lenne az erdélyi románság akkori létszáma, Ștefan Pascu fogalmazott meg — tudományos munkálkodása során két ízben is, némileg eltérő eredményre jutva — eléggé kategorikus ítéletet. Ami az első változatot illeti, előbb a Stockholmban tartott XI. történelem-kongresszus számára készült, a román történetírás eredményeit felvonultató kötetben tett közzé német nyelvű tanulmányt az erdélyi falvakról,¹ majd lényegében ezt ismételte meg az eredetileg román nyelven készült, de magyar fordításban is közreadott *Erdély története* című szintézisben. A vonatkozó szöveget ez utóbbiból idézzük: „Az 1332—1337. évből származó pápai tizedjegyzék lehetővé teszi az erdélyi katolikus és görög-keleti vallású lakosság... hozzávetőleges számárnyának megállapítását. A tizedjegyzék adatai szerint Erdélyben a Temesközt, a Körös-vidéket és Mármarost is beleértve, mintegy 1100-ra tehető a katolikus plébániák száma, azaz 1100 településnek volt katolikus temploma, vagyis pápja és bizonyos számú (magyar, szász vagy székely) katolikus hívője. Egy-egy falu népességének számát 200-nak véve, ebben az 1100 faluban mintegy 200 000 ember élt. Erdélyben azonban a XIV. század közepe táján kb. 2600 település volt; ez azt jelenti, hogy kb. 1500 falu lakosságának görög-keletinek kellett lennie, s ennél fogva nem tartott fenn katolikus plébániát, tehát nem fizetett egyházi adót. Ugyancsak a fenti 200-as átlagot véve alapul, az 1500 falunál több faluban — ezeknek a lakossága kevés rutén és szerb kivételével román volt — mintegy 300 000 lakos élhetett. Ezek szerint tehát a XIV. század közepe táján a katolikus lakosság (magyarok, szászok és székelyek együttes) száma mintegy 40% lehetett, a görög-keleti (főként román, kevés számú szerb és rutén) lakosságé pedig mintegy 60%.”²

Némileg ettől eltérő eredményre jutott mintegy két évtizeddel később, eredetileg román nyelven, majd magyar fordításban közzétett munkájában Ștefan Pascu. Eszerint „a XIV. század derekán Erdélynek valami 900 000 főnyi lakossága lehetett, azaz minden négyzetkilométerre vagy 9 lakos jutott. Az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékből megközelítőleg kiismerhető, mi volt az arány a pápai tized fizetésére kötelezett katolikus (magyar, székely és szász) lakosság és a tizedfizetés alól mentesült ortodox (román) lakosság között. A tizedjegyzék 950 parókiát jegyzett fel az egyházi tized fizetésére kötelezettek sorában, azaz ennyi faluban volt egyházközsége a katolikus lakosoknak, akik mellett ortodoxok is laktak. Csakhogy Erdélyben abban az

¹ ȘTEFAN PASCU: Die mittelalterliche Dorfsiedlungen in Siebenbürgen (bis 1400). Nouvelles études d'histoire. Publiées à l'occasion du XIe Congrès des Sciences Historiques, Stockholm, 1960. Bucarest 1960. 144—145.

² Erdély története I. Szerk. MIRON CONSTANTINESCU. Bukarest 1964. 161. (a vonatkozó rész ȘTEFAN PASCU munkája).

időben majdnem 3000 település ismeretes, ami azt jelenti, hogy vagy 2000 helységben nem volt katolikus parókia, azaz nem laktak vagy nagyon kevesen laktak magyarok, szászok és székelyek, úgyhogy itt nem létesülhetett külön egyházközség, következésképpen tehát a 2000 helységben csak ortodoxok, azaz románok vagy szinte csak románok laktak. Ez pedig azt jelenti, hogy Erdély lakosságának több mint 65%-a ortodoxokból állott, azaz románokból és igen csekély számú ruténból, és alig 35%-ot tett ki a katolikusok (magyarok, székelyek és szászok) száma együttesen.” Ez az „okfejtés” szerves részét képezi annak a felfogásnak, amelyet dákoromán kontinuitás-elméletként ismerünk, s amelyet e munkájában röviden úgy összegez Pascu: az „ős-honos románok — a dákok és rómaiak együtteléséből eredő szintézis — minden időkhöz főlényes többségben” voltak Erdélyben az oda a XI. század utolsó negyedétől kezdve behatoló magyarokkal és székelyekkel, valamint a XII. században betelepülő germán-szászokkal szemben.³

Mielőtt még rátérnénk Pascu állítása valóság tartalmának vizsgálatára, feltétlenül szót kell ejtenünk arról a tendenciáról, amelyet a két, különböző időben megfogalmazott — bár lényegében egyet mondani akaró, de kétféle adatokkal dolgozó — koncepció „fejlődésében” mutat. A korábban papírra vetett elképzelés szerint Erdélynek 500 ezernél alig több vagy éppen 500 ezer lakosa volt a XIV. század közepe táján, míg két évtized múltával ez a szám már 900 ezerre duzzadt. Pascu tollán húsz év alatt mintegy 400 ezerrel „nőtt”, azaz majdnem megkétszereződött Erdély népessége ugyanazon időszakban, a XIV. század derekán. A népességszám megállapítása szempontjából közbülső álláspontot képvisel Pascunak a román nyelven megjelent *Románia története* II. kötetében kifejtett azon álláspontja, hogy 1400-ig Erdélyben mintegy 3900 település létezett oklevelek által bizonyíthatóan (ebből 1112-t már a XIII. században említenek az iratok, a XIV. században pedig 2780 új település bukkan fel), s mivel egy település átlagos lélekszámaként 200 fővel számolt, Erdély lakosságát a XIV. század végén 780 ezer főben, illetve minden körülményt (így a már korábban említett falvak pusztulását is) figyelembe véve 700 ezer főben, a népsűrűséget pedig 7 fő/km²-ben állapította meg.⁴

Nagyon nehéz annak meghatározása, hogy hányan laktak ekkor Erdélyben (amelyet tág értelemben használunk, s rajta azt a területet értjük, amely a trianoni béke értelmében Magyarországtól került Romániához, s amely a történeti Erdélyen kívül egyéb területeket is magában foglalt attól északra, északnyugatra, nyugatra és délnyugatra). Ha azonban abszolút számot egyelőre nem is közölhetünk, valamelyes reményünk lehet arra, hogy relatíve, legalább hozzávetőleges nagyságrend adásával érzékeltessük Erdély e korabeli népességének számát. A magyar történeti kutatás 2 millióra teszi Magyarországot lakosságát a pápai tizedlajstrom korában (1332—1337 táján).⁵ Ha ez az adat helytálló, akkor az erdélyi népesség 900 ezres nagyságáról Pascu által az elmúlt években kifejtett álláspont erősen túlzó, hiszen önmagában véve valószínűtlen, hogy a történeti Magyarország azon részei, amelyek utóbb, 1918-at követően Romániához kerültek, a teljes középkori magyar államterület népességének közel a felét (45%-át) adták volna. Hogy Erdély a középkor végén mily mértékben részesedett egész Magyarország népességében, azt csak nagyon áttekintően és elsősorban a XV—XVI. század fordulójára vonatkozásában tudjuk — nem kis hibaszázalékkal — meghatározni. A Hunyadiak kori Magyarországnak Csánki

³ ȘTEFAN PASCU: Mit jelent Erdély? Az erdélyi civilizáció a román civilizáció keretében. Bukarest 1984. 50.

⁴ Istoria Rominii II. București 1962. 243—244. (a vonatkozó rész ȘTEFAN PASCU munkája).

⁵ GYÖRFFY GYÖRGY: Magyarország népessége a honfoglalástól a XIV. század közepéig. In: Magyarország történeti demográfiája. Szerk. KOVÁCSICS JÓZSEF. Bp. 1963. 58.

Dezső által négy kötetben közreadott történeti földrajzában összesen 17 771 település szerepel.⁶ Az innen hiányzó erdélyi (Fehér megyei, székelyföldi, szászföldi, Belső-Szolnok, Doboka megyei, kővárvidéki és fogarasvidéki) települések, valamint más országrészekben fekvő helységek számát — különböző korból vett, illetve becsült adatok alapján — Szabó István 3217 településben jelölte meg, amelyből az erdélyiek 1169 helységgel részesednek. (Okfejtésünk szempontjából annak a körülménynek, hogy e 3217 település s benne az 1169 erdélyi település mindegyike létezett-e a Hunyadiak korában, nincs jelentősége.) A feltételezett össz-településszám tehát 1500 táján 20 988 volt. Ez mondatta Szabó Istvánnal azt, hogy „a XV. század utolsó és a XVI. század első évtizedéig Magyarország területén 20 000—21 000 település jött létre, éspedig királyi város, mezőváros, falu, illetően faluszerű telep együttvéve”. Mondandónkat nem befolyásolja, hogy a XV—XVI. század fordulóján ténylegesen mégsem ennyi, hanem csak 18—19 ezer településsel számolhatunk, ennyi volt a magyarországi településhálózat akkor „élő települése”-e.⁷

Annak megállapítása, hogy a 20 988 településből mennyi feküdt a középkorban (a tág értelemben vett) Erdély területén, többszörösen is nehézségbe ütközik. Egyfelől a középkor végi településszám az egyes középkori megyék területén volt helységek számának összeadása révén adódott, s a középkori megyék többnyire nem estek egybe a dualizmus kori megyékkel. Másfelől viszont bizonyos dualizmus kori megyéknek csak egy (kisebb vagy nagyobb) része jutott 1918-at követően Románia birtokába. Olyan megyékben, amelyek teljes egészükben Románia fennhatósága alá kerültek (ilyen a Csánki-kötetekben szereplő megyék közül Közép-Szolnok, Kraszna, lényegében Zaránd és Arad, továbbá Hunyad, Kolozs, Torda és Küküllő, illetve a Csánkinál hiányzó Fehér megye, Székelyföld, Szászföld, Belső-Szolnok, Doboka megye, Kővárvidéke és Fogarasvidéke), a „középkori” településszám 3500. Azon megyék (Ugocsa, Máramaros, Szatmár, Bihar, Csanád, Temes, Krassó) területén, amelyeknek csak egy része lett Romániáé, a helységek száma a középkor végén összesen 2621. E megyék közül egyeseknek, pl. a nagy faluszámmal rendelkező Temesnek, továbbá Krassónak a területe túlnyomórészt Romániához került, viszont más megyéké — így a kis Ugocsáé vagy a sokkal nagyobb Biharé — korántsem ily mértékben. Szűrőpróbaszerű vizsgálatok arra mutatnak, hogy e 2621 település mintegy 70—75%-a jutott Románia birtokába. Ez mintegy 1960 falu. A tág értelemben vett Erdélyben a középkorban tehát 5460 helység volt, ami alig több, mint negyede (26%-a) a 20 988-nak. Ha feltételezzük, hogy a falvak az ország különböző pontjain — főleg már a XIV—XV. században — nagyságrendileg átlagukban nem különböztek lényegesen egymástól, ebből az következik, hogy az 1918 után Romániához került Kelet-Magyarország lélekszáma a középkor második felében az ország össznépségének mintegy negyede volt. Ha ez az egész 2 millió, akkor ennek negyede 500 ezer, ám ha 900 ezernek tételezzük fel a negyedét, akkor az egész 3 millió 600 ezerre rúg, ami aligha reális szám.

Nyilvánvalóan eltérést mutat Pascu két különböző időpontban közreadott álláspontjában a templomok (illetve templomos helyek) száma. A korábbi szerint a katolikus templomok száma a tág értelemben vett Erdélyben 1100, a későbbi szerint viszont 950. Miközben tehát 20 év alatt Pascu tollán csaknem megduplázódott — mint láttuk, aligha helytálló módon — a XIV. század közepi erdélyi népességszám, addig a plébániák száma közel 14%-kal csökkent. Végső soron a szerző így tudta az 1960-as évek elején kifejtett álláspontjához képest, ahol még 40%-os arányt juttat-

⁶ CSÁNKI DEZSŐ: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában V. Bp. 1913. 972.

⁷ SZABÓ ISTVÁN: A falurendszer kialakulása Magyarországon (X—XV. század). Bp. 1966. 70.

tott a katolikus népességnek Erdélyben, az 1980-as évek első felében részarányukat 35% alá csökkenteni. Valójában hány plébániáról tesz említést az 1332—1337. évi tizedjegyzék a századokkal később Romániához került, akkor kelet-magyarországi területen? A kérdés megválaszolása megint nem könnyű, mivel a pápai tizedjegyzék nem kevés plébániája ismeretlen fekvésű, vagy akár kisebb sugarú körön belül nem lokalizálható pontosan, s ezekről igencsak nehéz eldönteni, hogy az utóbb meghúzott trianoni határ melyik oldalára estek. Alábbi számításaink éppen ezért nem tekinthetők abszolút érvényűeknek, bizonyos (1—2%os) hibalehetőséggel számolni kell. A tág értelemben vett Erdély plébániáinak számát püspökségenként, ezeken belül pedig főesperességenként adjuk meg a következő oldalon.

A pápai tizedjegyzék tanúsága szerint a tág értelemben vett Erdélyben négy püspökség 25 (Máramarost is annak véve 26) főesperessége hajtott be egyházi adót. A plébániák száma a tizedjegyzékben 843.⁸ Valójában a területen ennél jóval több templom volt már 1332—1337-ben. Bizonyosra vehető, hogy a krásznai főesperességben nem csak egy plébánia volt (Szilágybagoson), viszont a többi nem foglalták lajstromba. A szolnoki főesperesség összeírása nem terjedt ki a későbbi Szolnok—Doboka megye nyugati és északi részére. A krásznai és szolnoki főesperességek hiányaival függ össze, hogy az erdélyi püspökség — amely pedig a Tiszától és Oltig összefüggő területet alkotott — két tömbben jelenik meg a tizedjegyzékben: északnyugaton az egymásba simuló szatmári és ugocsi főesperességet több tíz kilométeres üres (plébániákat fel nem tüntető) sáv választja el az erdélyi püspökség másik, nagyobb tömbjétől. Sőt voltaképpen a tizedjegyzék alapján igen gyér települtséget mutató hunyadi főesperesség is szinte harmadik, különálló, noha igen apró tömböt képez. A csanádi püspökség pápai tizedjegyzék alapján megrajzolható térképén a Duna—Tisza—Temes egybefolyása körüli terület, valamint a krassói főesperesség Karas és Berzava folyók közti vidéke tátong üresen. A bihari püspökség főesperességeinek térképén mutatkozó hiányok azonban bizonyonnyal nem a lejegyzés hézagaira vezethetők vissza, hanem települési okokkal magyarázhatók, itt ugyanis az Igyfan erdő, az Erdőhát és a Havasok (a Bihari Középhegység) mutat a plébániák szempontjából úrt. Ha csak néhány tízzel gyarapítjuk — főleg a krásznai és szolnoki főesperességek nyilvánvalóan nem települési, hanem regisztrálási okokra visszamenő hézagai miatt — a négy püspökség Erdély területén 1332—1337-ben létezett plébániáinak számát, 900-hoz közeli vagy azt elérő értéket kapunk.

A tág értelemben vett Erdély területén azonban még két további egyházmegyeinek voltak plébániái. A Barcaság (Brassóvidéke) a milkói (kun) püspökséghez tartozott, erre a pápai tizedjegyzék nem terjedt ki.⁹ Noha a plébániák száma itt sem lehetett — főleg a terület csekély voltához képest — kevés, nagyobb terület hiányát az esztergomi érsekség fennhatósága alá tartozó dél-erdélyi szász plébániák¹⁰ felsorolásának elmaradása jelenti. Bizonyosra vehető, hogy a nyilvánvaló hiányokkal együtt a Pascu által említett 950-et nemcsak elérte, de némileg talán meg is haladta a tág értelemben vett Erdély plébániáinak a száma 1332—1337-ben.

Bármennyi legyen is Erdély lélekszáma a XIV. század közepén, akárhány plébániát is említsen az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzék, maga e forrás nem alkalmas olyan jellegű, etnikai és demográfiai következtetés levonására, amilyenre Pascu fel-

⁸ Pápai tized-szedők számadásai 1281—1375. Vatikáni magyar okirattár. Első sorozat 1. Bp. Bp. 1887. passim.

⁹ GYÖRFFY GYÖRGY: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza A—Cs. Bp. 1963. 825.

¹⁰ MAKSAY FERENC: A szászok megtelepülése. In: Erdély és népei. Szerk. MÁLYUSZ ELEMÉR. Bp. 1941. 96—97.

Erdélyi püspökség

1. Fehérvári főesperesség (benne a szászvárosi, szászsebesi és springi dékánátussal, valamint a szepsi kerület papjaival)	138
2. Hunyadi főesperesség	9
3. Kézdi főesperesség	20
4. Küküllői főesperesség	42
5. Telegdi főesperesség (benne a csiki papokkal)	60
6. Tordai főesperesség	38
7. Kolozsi főesperesség	34
8. Ózdi főesperesség (benne a szászrégeni dékánátussal)	54
9. Dobokai főesperesség (benne a besztercei dékánátussal)	61
10. Szolnoki főesperesség	24
11. Szatmári főesperesség	18
12. Ugocsai főesperesség	6
13. Krasznai főesperesség	1
Összesen:	505

Csanádi püspökség

1. Aradi főesperesség	40
2. Torontáli főesperesség	2
3. Temesi főesperesség (benne a temesközi, illetve a Temes—Berzava közti főesperességgel)	80
4. Krassói főesperesség	12
5. Maroson túli főesperesség	4
6. Csanádi főesperesség	16
7. Sebesi főesperesség	10
Összesen:	164

Bihari püspökség

1. Bihari főesperesség	48
2. Homorogi főesperesség	42
3. Köléséri főesperesség	38
4. Kalotai főesperesség	18
Összesen:	146

Egri püspökség

1. Pankotai főesperesség	26
2. Máramarosiak	2
Összesen:	28

használta. Ide vonatkozó megállapításának gyengéi az alábbiakban foglalhatók össze. Először: metodikai hiba kijelenteni, hogy csak azokban a helységekben éltek magyarok — megjegyzése szerint ott is a jelentős számban jelenlévő románokkal együtt¹¹ —, ahol latin rítus szerint működő templom állott. Ez a beállítás hallgatólagosan azt tételezi fel, hogy a középkori Magyarország más területein, ahol nem éltek ortodox románok, minden egyes magyarlakta faluban templom állott. Pascu tehát nem végzett gondos szemlét a tekintetben, hogy e téren mi a helyzet Erdélyen kívül, azaz a középkori magyar államterület más, román lakosság ottlétének gyanúját fel nem keltő vidékein. Ha ezt a tájékozódást elvégezte volna — amit az Árpád-kori Magyarország történeti földrajzának eddig megjelent I. kötete módfelett megkönnyített volna —, akkor a következő eredményre juthatott volna:

Megye	Ismert helységek száma az 1330-as évekig	Adózó plébániák száma	Adózó plébániák aránya az ismert helységek számához képest
Abaújvár	250	125	50%
Arad	90	44	49%
Árva	9	1	11%
Bács	127	58	46%
Baranya	510	200	39%
Bars	170	50	29%
Békés	45	16	36%
Bihar	410	188	46%
Borsod	230	92	40%
Csanád	144	37	26%
Összesen:	1985	811	41%

Csak későbbi vizsgálatok döntik el, hogy e 10 középkori megye adatainak¹² átlaga mennyiben felel meg az országos átlagnak. (Mindenesetre ha a tág értelemben vett Erdélyben ezer plébániát tételezünk fel, s ez a teljes erdélyi településszám 41%-át jelentené, akkor az 1330-as években mintegy 2440 településsel kellene számolni ott. Falvanként 200 főt feltételezve,¹³ Erdély népessége ekkor közel 500 ezerre lenne tehető. Ehhez kell hozzáadni az erdélyi románság ismeretlen — de már talán ekkor sem elhanyagolható nagyságrendű — létszámát. Erdély így adódó mintegy 500 ezres népessége — összhangban fentebbi megállapításunkkal — negyede az országos lélekszámnak.) Hogy területenként jelentős eltérések mutatkoznak az egyes régiók

¹¹ A 2. jegyzetben i. m. 249. 29. jegyzet.

¹² GYÖRFFY GYÖRGY: az 5. jegyzetben i. m. 57.

¹³ Hogy a XIV. században mekkora az átlagos magyarországi falu lélekszáma, bizonytalan. PASCU rendre 200 fővel számol, GYÖRFFY (az 5. jegyzetben i. m. 57.) 100-zal, SZABÓ ISTVÁN (a 7. jegyzetben i. m. 79.) korábbi időszakra (de alkalmasint a későbbi középkorra) nézve is 150—200-zal. L. még Magyarország története tíz kötetben. Előzmények és magyar történet 1242-ig II. Főszerk. SZÉKELY GYÖRGY. Szerk. BARTHA ANTAL. Bp. 1984. 1109—1110. (a vonatkozó rész KRISTÓ GYULA munkája).

között, azt a táblázatba foglalt Árva megye és a táblázatban nem közölt Székelyföld (190 településből 173-ban állt templom) adatainak¹⁴ egybevetése mutatja. Míg Árvában a fejlődés az 1330-as években ott tartott, hogy tíz falunak volt egy temploma, addig a Székelyföldön meg éppen minden tíz település közül csak egyben hiányzott a templom. Bármiként is alakuljon az ehhez hasonló végletek középarányosát jelentő országos átlag, a táblázat adatai (amelyek a középkori Magyarország különböző területeire vonatkoznak) jól mutatják: nem erdélyi sajátosság, hanem országos jelenség, hogy a településeknek csak egy részében állt templom, s a plébánia hiánya nem elsősorban az ortodox vallás jelenlétével kapcsolatos. Szellemesen jegyezte meg Pascu eljárásával kapcsolatban Györffy György: „Ilyen módszerrel Lengyelország falvainak 60%-áról is azt lehetne állítani, hogy görögkeletiek laktak benne!”¹⁵ De ugyanezt lehetne mondani a román lakosságot egyáltalán nem tartalmazó Bács megye falvainak 54, Baranya megye falvainak 61, Békés megye falvainak 64, vagy a román településterülettől igen messze eső Bars megye falvainak 71%-áról.

Másodsor: Pascu nem figyelt fel arra, hogy a latin rítus szerinti templomokkal való ellátottság, illetve el nem látottság alapvetően és eredendően nem vallási (etnikai) hovatartozás kérdése a Kárpát-medencében, hanem mélyen a feudális magyar állam történetébe vágó kérdés. Mint ismeretes, Szent István király még az 1030-as években is csak azt tűzhette ki II. törvénykönyvében programként, hogy minden tíz falu építsen egy templomot.¹⁶ Pascu elmélete szerint a XI. század első felében a Kárpát-medencei ortodox népesség aránya az össznépességen belül bizonyára 90% fölött mozgott volna. A feudális állam pozícióinak megerősödésével, az egyházszervezet fokozatos kiépülésével együtt növekedett a templomos helyek száma. Ha ezt Pascu elméletének sajátos optikáján keresztül értékelnénk, akkor ez a templomépítési folyamat a görögkeleti népesség fokozatos (legalábbis a latin rítus szerinti vallás templomai növekedésével fordítottan arányos) csökkenését kellett volna, hogy eredményezze. Végtére is a templomok állandó építése még az újkorban sem biztosított minden, katolikusok lakta falunak szükségszerűen templomot. A templomtalan falvak lakóinak hitéletét a plébániával rendelkező szomszédos vagy közeli település papja gondozta. Az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékben plébániával nem rendelkező települések katolikus lakói a hozzájuk közel eső plébániás település papjának fizették az adót. Márcsak ezért sem szabad minden templom nélküli települést ortodox hitű lakosokkal benépesíteni. Különben is — erre maga Pascu utal — számolni kell vegyes etnikumú falvak sokaságával.¹⁷ Sajátságos példát nyújt erre az erdélyi püspökség kolozsi főesperességében levő egyik templomos falu. A pápai tizedjegyzékben *Olafanes*, *Olaufernes*, *Olahfenes*, *Olafenes* alakokban fordul elő,¹⁸ a későbbi Oláhfenesnek (a mai romániai Vlahának) felel meg. Ebben a faluban már bizonyára a XIV. század 30-as éveiben laktak románok, mivel az etnikumukra utaló megkülönböztető elem (Oláh-) a település nevében is felbukkan. Ugyanakkor latin rítusú papja és temploma volt, vagyis katolikus népességgel is rendelkezett. Nemcsak a

¹⁴ GYÖRFFY GYÖRGY: az 5. jegyzetben i. m. 57.

¹⁵ GYÖRFFY GYÖRGY: A pápai tizedlajstromok demográfiai értékelésének kérdéséhez. In: Mályusz Elemér Emlékkönyv. Szerk. H. BALÁZS ÉVA—FÜGEDI ERIK—MAKSAY FERENC. Bp. 1984. 157. 97. jegyzet. Német nyelven: Zur Frage der demographischen Wertung der päpstlichen Zehnten. Etudes historiques hongroises 1980. Publiées à l'occasion du XVe Congrès International des Sciences Historiques par la Commission Nationale des Historiens Hongrois I. Bp. 1980. 82. 97. jegyzet.

¹⁶ ZÁVODSZKY LEVENTE: A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai. (Függelék: A törvények szövege.) Bp. 1904. 153.

¹⁷ A 2. jegyzetben i. m. 249. 29. jegyzet.

¹⁸ A 8. jegyzetben i. m. 94., 103., 119., 139.

templomos falvakban éltek románok, hanem a név alapján biztos románnak minősíthető településeken is éltek katolikusok (zömükben nyilván magyarok).

Harmadszor: Pascu fenti, az erdélyi román népesség abszolút és relatív lélekszámát célzó vizsgálataiban során a fentiekben túl azért is kellő körültekintés nélkül járt el, mert figyelmen kívül hagyta, hogy a román népesség számának meghatározására a XIV. századi Erdélyben már történt egy, tudományos alapon álló magyar kísérlet. Magát a vizsgálatot, azt a körülményt, hogy magyar kutatók az 1940-es évek elején számba vették az 1400-ig terjedő időben Magyarországon fellelhető minden, román lakosságra vonatkozó (nyelvi, település-) nyomot, említi ugyan Pascu,¹⁹ ám e vizsgálódás etnikai vonatkozású eredményeit hallgatással mellőzi. Mi az alábbiakban táblázatos formában adjuk közre e munka²⁰ alapján az etnikai minősítésre vonatkozó, magyar kutatók által végzett vizsgálatok eredményeit (megjegyezve azt, hogy az itt szereplő megyék nem középkori, hanem dualizmus kori megyék):

Megye	Települések		
	román népességgel	részben román népességgel	román népesség nélkül
Alsó-Fehér	9 (6,2%)	3 (2,1%)	133 (91,7%)
Arad	4 (4,6%)	2 (2,3%)	82 (93,1%)
Brassó	—	1 (5,5%)	17 (94,5%)
Fogarás	5 (33,3%)	—	10 (66,7%)
Hunyad	32 (31,0%)	10 (9,7%)	61 (59,3%)
Kolozs	5 (2,5%)	9 (4,5%)	184 (93,0%)
Krassó—Szörény	77 (49,7%)	21 (13,5%)	57 (36,8%)
Máramaros	39 (57,3%)	26 (38,2%)	3 (4,5%)
Szeben	5 (9,1%)	2 (3,6%)	48 (87,3%)
Szilágy	29 (16,9%)	—	143 (83,1%)
Szolnok—Doboka	10 (5,6%)	1 (0,6%)	167 (93,8%)
Torda—Aranyos	2 (2,0%)	1 (1,0%)	95 (97,0%)
Ugocsa	6 (9,4%)	—	58 (90,6%)
Összesen:	223 (16,4%)	76 (5,6%)	1058 (78,0%)

A táblázatban szereplő adatok önmagukért beszélnek, ékesen bizonyítják, hogy az 1400-ig terjedt anyaggyűjtés eredményeképpen összeálló adatsorok nem igazolják Pascu feltevését, miszerint a tág értelemben vett Erdély népességének legalább 65%-át románok alkották volna a XIV. század közepén. Az adatgyűjtés korrektségéhez nem férhet kétség: a település etnikai minősítésének megállapítása érdekében egyaránt tekintetbe vett helynévben tükröződő, vagy pedig a település lakói etnikai hova-

¹⁹ A 2. jegyzetben i. m. 249. 26. jegyzet.

²⁰ Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia usque ad annum 1400 p. Christum. Curante EMERICO LUKINICH et adiuvante LADISLAO GÁLDI ediderunt ANTONIUS FEKETE NAGY et LADISLAUS MAKKAJ. Etudes sur l'Europe Centre-Orientale — Ostmitteleuropäische Bibliothek 29. Budapestini 1941. passim.

tartozására vonatkozó információt. Csak helyeselhető és módszertanilag a legkevésbé sem kifogásolható, hogy Magyarországon nem a *villa Hungarica* ‚magyar falu’ típusú adatokat keresték, mivel ott, ahol ez az etnikum képezi a többséget, ilyen megkülönböztető minősítést a középkori oklevelek írói általában nem alkalmaztak. Szükségszerű volt, hogy a *villa Olachalis* ‚román falu’ típusú, a magyartól eltérő, megkülönböztető *etnikum-jelölőt* keressék, s hogy jó úton indultak el és jártak, azt az oklevelekben gyakran feltűnő *ville Olachales* települések, *populi, iobagiones Olachales* népcsoportok, valamint *Olachus* megkülönböztető nevet viselő személyek igazolják. Természetesen abszolút bizonyossággal nem zárható ki, hogy néhány további településen élhettek még románok (jobbára magyarok és szászok mellett), ám adatszerűen ez nem dokumentálható, s az összképet aligha módosíthatja. Annál kevésbé, mivel két vonatkozásban a táblázatban foglalt adatok a románság erdélyi pozícióiról bizonyos értelemben a valóságosnál is kedvezőbb képet formálnak. Egyfelől a listában szereplő megyék — talán Bihar és Temes kivételével — magukban foglalják azokat a megyéket, amelyekben a XIV. század végéig a románság számottevő nagyságrendben képviseltette magát. Ezzel szemben azok a megyék, ahol a románok jelenléte elhanyagolható (mint pl. a Székelyföld megyéi: Udvarhely, Maros—Torda, Háromszék és Csík), hiányoznak a táblázatból. Ezeket is figyelembe véve a román népességgel rendelkező települések aránya a tág értelemben vett Erdélyben a XIV. században bizonyosan a táblázat eredményeül adódó 16,4% alatt maradt. (Az az adat, amely szerint a települések 5,6%-ában éltek más etnikumok mellett románok, legfeljebb 2,8%-kal növelheti meg a román népesség erdélyi arányszámát, s optimális esetben 19,2%-ra viheti azt fel. Kérdés azonban, hogy a 16,4%-ot kitevő, román lakosságúnak minősített falvakban tisztán románok laktak-e, avagy csekély számban nem-román népek is.) Másfelől a táblázat adatai 1400-ig terjedő gyűjtés eredményeként álltak össze. A románokra vonatkozó adatok túlnyomó része éppen a pápai tizedjegyzék utáni évtizedekből való. Ezt önmagában az a körülmény jól mutatja, hogy míg a magyarországi románok okmánytárában 1222—1331 között összesen 42 iratban vannak románokra utaló nyomok, addig az 1333—1400 közti időben 439-ben. Ez megfelel annak a ténynek, hogy a románok fokozatosan hatoltak be a Kárpát-medencébe, s immigrációjuknak igen jelentős vonulata csak a XIV. század második felében (valamint a korszakunkon túl eső XV. században) következett be.²¹ Tehát nem csupán *egész* Erdélyre nem fogadható el a román települések számarányául a 16,4% (illetve a 19,2%), vagyis ez az arány *csak* a táblázatban foglalt megyék átlagát jelenti, hanem a fent elmondottakból az is adódik, hogy a területi megszorítással érvényes 16,4% (19,2%) az 1400. év tájára igaz. A pápai tizedjegyzék készültének idejében, 1332—1337-ben még a 16,4%-hoz képest is minőségi nagyságrenddel kevesebb román településsel és román lakossal számolhatunk a tág értelemben vett Erdély területén.²² Szó nem lehet tehát arról, hogy az össznépesség több mint 65%-át románok alkották volna ekkor Kelet-Magyarországon.

Végezetül meg kell említenünk: nem szolgál más tanúsággal a településnevek eredetének vizsgálata sem.²³ 1350-ig a tág értelemben vett Erdély területén összesen

²¹ FEKETE NAGY ANTAL: A románság megtelepülése a középkorban. In: a 10. jegyzetben i. m. 109—117.

²² Fejtegetéseinkkel egybevág, hogy MAKSAY FERENC (a 10. jegyzetben i. m. 101.) a középkor végén, a XV—XVI. század fordulóján 260 ezer magyarral (az össznépesség 60,4%-a), 100 ezer románnal (23,3%) és 70 ezer szásszal (16,3%) számol a *történeti* (tehát nem a tág értelemben vett) Erdély területén.

²³ KNIEZSA ISTVÁN: Keletmagyarország helynevei. In: Magyarok és románok I. Szerk. DEÉR JÓZSEF—GÁLDI LÁSZLÓ. A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve 1943. Bp. 157—158.

1331 olyan helység neve bukkan fel a forrásokban, amelyek ma is fennállnak, tehát van román nevük. Eme 1331 településnévből magyar az eredete 1069-nek, román pedig 39-nek. (A többi helynév szláv vagy német eredetű.) Ez azt jelenti, hogy a XIV. század közepéig a ma létező, de már addig kútfőben előfordult települések nevének 80,3%-a magyar, míg mindössze 2,9%-a román eredetű. De a román eredetű nevek közül csak egyetlenegy van, amely immár a forrásban is román néven szerepel: Kaprevár ~ Căprioara. Hogy a románság fokozatosan vándorolt be Erdély területére, az a helynévadás alapján is világosan látszik:

Időtartam	Ma is fennálló helységek száma	Ebből román eredetű	Ebből magyar eredetű
1300-ig említett helységek száma	511	3 (0,6%)	428 (83,8%)
1301—1350 között említett helységek száma	820	36 (4,4%)	641 (78,2%)
1351—1400 között említett helységek száma	426	37 (8,7%)	286 (67,1%)
Összes, 1400-ig említett helység	1757	76 (4,3%)	1355 (77,1%)

Ștefan Pascu írásainak súlyos módszertani fogyatékosága, egyoldalú tájékoztatója, tárgyi tévedéssorozata nemhogy bizonyítékát jelentené a dákoromán kontinuitás-elméletnek (amely célzattal pedig ezek a munkák megszülettek), hanem határos ellenérveket szolgáltatnak e teória minden ellenfele számára, akik éppen Pascu dolgozatainak tanúságai alapján megerősítve láthatják saját felfogásuk igazát: a románság nem őslakos, hanem bevándorló népesség Erdélyben.

Gy. Kristó

LE REGISTRE DE LA DÎME ECCLÉSIASTIQUE DE 1332—1337
ET L'EFFECTIF DES ROUMAINS EN TRANSYLVANIE

Dans son étude, l'auteur fait la critique des explications publiées par l'historien roumain Ștefan Pascu qui affirme que le registre de la dîme ecclésiastique de 1332—1337 se prête à préciser le nombre des habitants roumains en Transylvanie. Selon la conception de Pascu, dans les agglomérations non mentionnées dans le registre de la dîme (donc n'ayant pas d'église d'après le rite latin) vivaient des Roumains et ils constituaient environ les deux tiers de la population de la Transylvanie dans les années 1330 (c'est-à-dire de la population de la Hongrie de l'Est passée à la Roumanie après 1918). L'auteur démontre: l'absence de l'église dans une partie des villages n'est pas une spécificité transylvanienne. Selon les données disponibles, dans 41 % des villages il y avait des églises dans les années 1330, et dans les autres (dans 59 % des villages) la cause du manque d'église n'est pas en premier lieu la présence de la population orthodoxe (Roumains), mais la circonstance historique: la construction des églises de Hongrie est le résultat d'un cours de plusieurs siècles, elle partait de zéro et s'élevait vers 100 %, mais elle ne l'a jamais atteint.

Dans son analyse, Pascu n'a pas confronté les choses de la Transylvanie avec la situation trouvée dans d'autres régions de la Hongrie du moyen âge et n'a pas pris en considération les résultats des recherches hongroises antérieures concernant ce sujet.

A propos de la critique de Pascu, l'auteur essaye de déterminer le nombre de paroisses en Transylvanie vers 1332—1337 (il y en avait environ mille), le nombre des villages de Transylvanie (à peu près 2500), enfin la population de la Transylvanie (elle peut être évaluée à 500 mille environ).

Д. Кришто

СПИСОК ПАПСКОЙ ДЕСЯТИНЫ 1332—1337 ГГ. И ЧИСЛЕННОСТЬ
РУМЫНСКОГО НАСЕЛЕНИЯ В ТРАНСИЛЬВАНИИ

В своей работе автор критикует опубликованные румынским историком Шт. Паску рассуждения, по которым список папской десятины 1332—1337 гг. является достоверным источником для определения численности румынского населения в Трансильвании. Согласно мнению Паску в неупомянутых в списке поселениях (т.е. поселениях не имевших церкви латинского обряда) жили румыны, и они составляли в 1330-ые годы две трети населения Трансильвании (т.е. Восточной Венгрии, отошедшей после 1918 г. к Румынии). Автор наглядно показывает, что трансильванской особенностью не является то, что только в определенной части деревень есть церкви. По имеющимся данным в 41 проценте деревень были церкви, а в остальных деревнях (они составляют 59 %) причиной отсутствия церквей является не наличие православного населения (румынов), а то историческое обстоятельство, что строительство церквей в Венгрии является результатом многовекового процесса, который начался от нуля и старался приблизиться к 100 процентам, однако он этого никогда и нигде не достиг. В своем исследовании Паску не сравнивает обстоятельства в Трансильвании с условиями других земель средневековой Венгрии, и не учитывает результатов существующих уже венгерских исследований. В связи с критикой мнения Паску автор делает попытку определить число приходов в Трансильвании (их было около тысячи), число деревень (их могло быть около 2500) и наконец численность населения Трансильвании (она составляла приблизительно 500 тысяч душ).